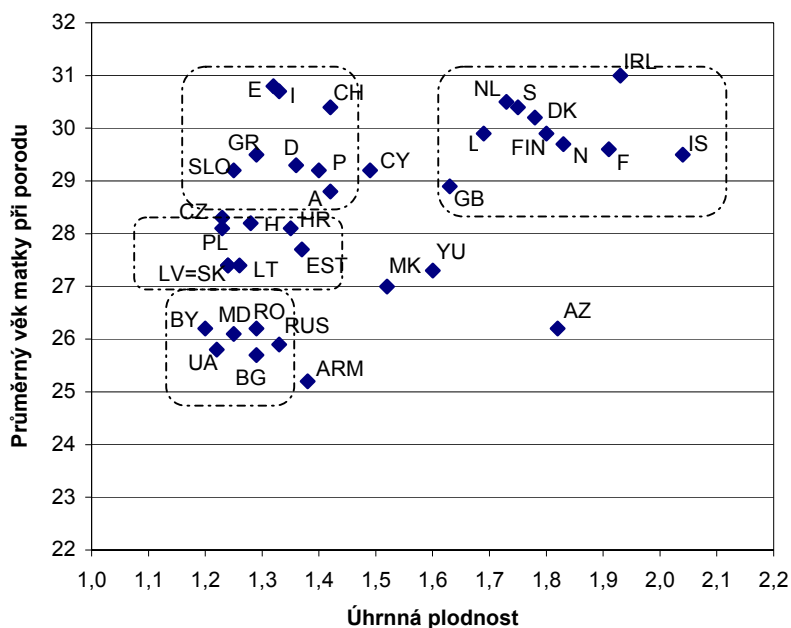

5. Mezinárodní srovnání

Pro posouzení pozice České republiky v evropském kontextu byla využita data z demografické ročenky Rady Evropy „Recent demographic developments in Europe“ s údaji za rok 2004. Úplnost dat však nebyla stoprocentní. Ze 42 sledovaných zemí byly k dispozici údaje za úhrnnou plodnost pouze u 37 z nich. Pro další ukazatele (podíl dětí narozených mimo manželství, průměrný věk matky při porodu, průměrný věk matky při prvním porodu) se dostupnost ještě snižovala, hodnoty za průměrný věk matky při prvním porodu byly publikovány jen u 24 zemí. Jako základ hodnocení byla použita kombinace ukazatele úhrnné plodnosti se zbylými ukazateli. Chybějící údaje za tyto ukazatele byly doplněny, pokud to bylo možné, daty za rok 2003.

V rozložení států Evropy podle úrovně plodnosti v roce 2004 zůstal zachován rozdíl mezi západní a východní Evropou. Pro devadesátá léta ve státech bývalého socialistického bloku byl charakteristický prudký pokles plodnosti, který byl u některých zemí postupem času doprovázen posunem realizace plodnosti do vyššího věku. V západní Evropě se projevil dva hlavní modely. V severovýchodních zemích, Francii, Beneluxu a Velké Británii se realizace plodnosti posunula do vyššího věku a zároveň se úroveň úhrnné plodnosti udržela na vyšších hodnotách. V zemích jižní Evropy úroveň plodnosti poklesla na velmi nízké hodnoty, přestože i v těchto zemích průměrný věk matky při prvním porodu stoupal. Tento vývoj více zkoncentroval rozložení evropských zemí.

Graf 20 Úhrnná plodnost a průměrný věk matky při porodu v evropských zemích¹⁾ v roce 2004²⁾

Pozn. ¹⁾ A - Rakousko, ARM - Arménie, AZ - Ázerbájdžán, BG - Bulharsko, BY - Bělorusko, CY - Kypr, CZ - Česká republika, D - Německo, DK - Dánsko, E - Španělsko, EST - Estonsko, F - Francie, FIN - Finsko, GB - Velká Británie, GR - Řecko, H - Maďarsko, CH - Švýcarsko, I - Itálie, IRL - Irsko, IS - Island, L - Lucembursko, LT - Litva, LV - Lotyšsko, MD - Moldavsko, MK - Makedonie, N - Norsko, NL - Nizozemsko, P - Portugalsko, PL - Polsko, RO - Rumunsko, RUS - Rusko, S - Švédsko, SK - Slovensko, SLO - Slovinsko, UA - Ukrajina, YU - Srbsko a Černá Hora

²⁾ průměrný věk za Estonsko, Chorvatsko, Itálii, Rumunsko, Řecko, Srbsko a Černou horu, Španělsko z roku 2003

Z kombinací úhrnné plodnosti a průměrného věku matky při porodu se vyprofilovaly čtyři hlavní skupiny. Dvě odpovídaly zemím východní Evropy a dvě převážně zemím západní Evropy. Hlavním diferenačním faktorem u zemí bývalého socialistického bloku byl průměrný věk, u zemí západní Evropy naopak úroveň úhrnné plodnosti.

Realizace plodnosti první skupiny, kterou tvořily země bývalého Sovětského svazu (Bělorusko, Moldavsko, Rusko, Ukrajina) a Bulharsko s Rumunskem, zůstala v nižším věku. Průměrný věk matky při porodu nepřesahoval hodnotu 27 let a úroveň plodnosti patřila k nejnižším v Evropě (do 1,35).

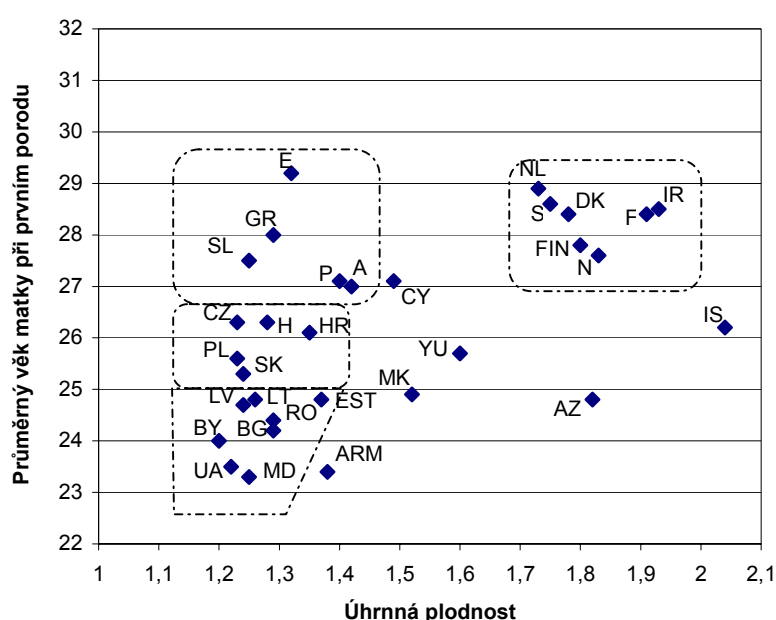
Státy ve druhé skupině dosahovaly téměř stejných hodnot úhrnné plodnosti jako první skupina, ale průměrný věk matky při narození dítěte se v těchto zemích již posunul do intervalu 27 - 28,5 let. Do této skupiny patřily postkomunistické země střední Evropy (Česká republika, Maďarsko, Polsko, Slovensko), pobaltské republiky (Estonsko, Litva, Lotyšsko) a Chorvatsko.

Do třetí skupiny se zařadily státy s různými strukturami plodnosti. Jednak to byly země střední Evropy (Německo, Rakousko, Švýcarsko), jejichž úhrnná plodnost se od 80. let pohybovala kolem hodnoty 1,5 a jednak země jižní Evropy (Itálie, Portugalsko, Řecko, Španělsko). Intenzita plodnosti v těchto zemích dlouhodobě klesala až na hodnoty úhrnné plodnosti kolem 1,3. Do této skupiny se řadilo také Slovinsko, přestože je bývalou socialistickou zemí.

Čtvrtou skupinu bylo možné nejlépe identifikovat. U zemí v této skupině se realizace plodnosti přesunula do vyššího věku (29 - 31 let) a také intenzita plodnosti dosahovala vyšších hodnot (úhrnná plodnost > 1,6). Čtvrtá skupina zahrnovala země severní Evropy (Dánsko, Finsko, Island, Norsko, Švédsko) a západní Evropy (Francii, Irsko, Lucembursko, Nizozemsko, Velkou Británií). Mimo tyto hlavní skupiny zůstala Arménie, Ázerbájdžán, Kypr, Makedonie a Srbsko a Černá Hora.

Podrobnější náhled do časování plodnosti v jednotlivých zemích umožnil ukazatel průměrného věku matky při prvním porodu v kombinaci s úhrnnou plodností. Ve srovnání s vymezenými skupinami došlo k několika přesahům především mezi první a druhou skupinou. U třetí skupiny se potvrdila již avizovaná různorodost.

Graf 21 Úhrnná plodnost a průměrný věk matky při prvním porodu v evropských zemích¹⁾ v roce 2004²⁾

Pozn. ¹⁾ A - Rakousko, ARM - Arménie, AZ - Ázerbájdžán, BG - Bulharsko, BY - Bělorusko, CY - Kypr, CZ - Česká republika, DK - Dánsko, E - Španělsko, EST - Estonsko, F - Francie, GR - Řecko, H - Maďarsko, IRL - Irsko, IS - Island, LT - Litva, LV - Lotyšsko, MD - Moldavsko, MK - Makedonie, N - Norsko, NL - Nizozemsko, P - Portugalsko, PL - Polsko, RO - Rumunsko, S - Švédsko, SK - Slovensko, SL - Slovinsko, UA - Ukrajina, YU - Srbsko a Černá Hora

²⁾ průměrný věk za Estonsko, Finsko, Chorvatsko, Rumunsko, Řecko, Srbsko a Černou horu, Španělsko z roku 2003

Do první skupiny s průměrným věkem matky při prvním porodu nižším 25 let se připojily pobaltské země. Přestože kombinací úhrnné plodnosti a průměrného věku celkem se zařadily do druhé skupiny, plodnost žen mladších 25 let byla stále významnou složkou celkové plodnosti. Zbylé země druhé skupiny se vyznačovaly průměrným věkem matky při prvním porodu mezi 25 - 26,5 lety. U České republiky a Maďarska proces posunu realizace plodnosti probíhal rychleji, což znamenalo dosažení vyššího průměrného věku. Vývoj plodnosti v Chorvatsku byl poznamenán válkou v 90. letech, a i když se tento bývalý jugoslávský stát zařadil do druhé skupiny, teprve pohled do struktury plodnosti podle věku by mohl potvrdit shodné rysy s ostatními státy ve skupině.

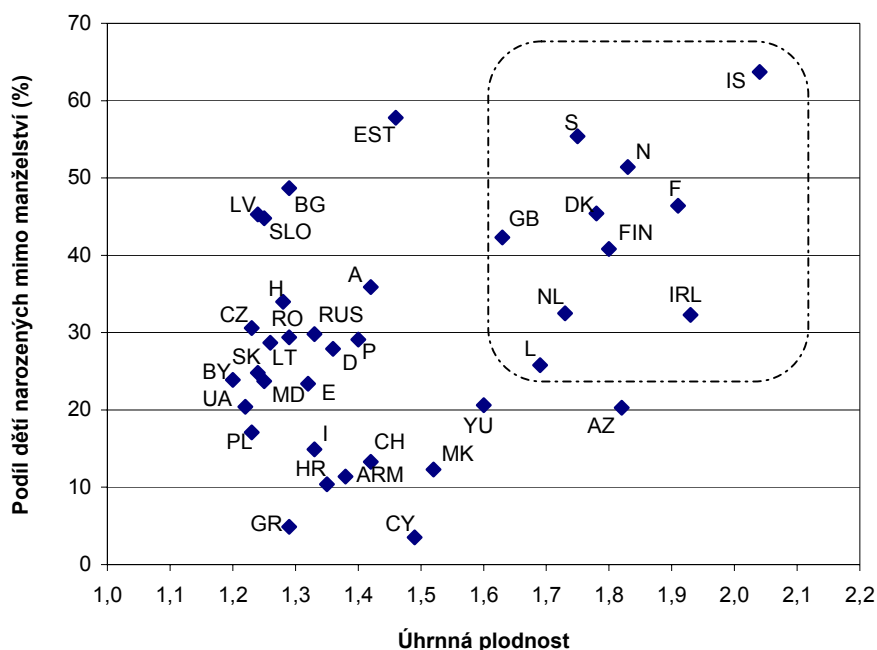
Třetí skupina se bez údajů za Německo a Švýcarsko rozdělila na 2 části. První zahrnovala Řecko, Slovinsko a Španělsko s nižšími hodnotami úhrnné plodnosti a vyšším věkem matky při prvním porodu (27,5 - 29,5 let). Portugalsko a Rakousko tvořily druhou část s vyšší úrovní úhrnné plodnosti a nižším průměrným věkem matky při prvním porodu (okolo 27 let).

Ze čtvrté skupiny se oddělil pouze Island s téměř shodným průměrným věkem matky při prvním porodu jako v České republice (26,2 let). U ostatních zemí této skupiny se průměrný věk pohyboval v rozmezí 27,5 - 29 let.

Rozložení zemí podle podílu dětí narozených mimo manželství (v Recent demographic developments využívají podílu vztaženého k narozeným celkem oproti živě narozeným, který byl použit pro analýzu České republiky) se neodvíjelo od členění podle průměrného věku matky při porodu. Přestože posun realizace plodnosti do vyššího věku je často doprovázen růstem mimomanželské plodnosti, důležitými vlivy zůstávají tradiční hodnoty (spjaté především s vlivem náboženství) rozvinuté v dané zemi, dostupnost rozvodů, sociální podpora svobodných matek a práv partnerů v nesezdaném soužití a rozšířenost moderních forem antikoncepce.

Absolutně nejnižší podíl dětí narozených mimo manželství vykazovalo Řecko a Kypr s hodnotou podílu pod 5 %. Mezi těmito státy s velmi nízkou hodnotou tohoto podílu a ostatními státy je patrný odstup. Ostatní země se rozvrstily do 3 intervalů: 10 - 20 %, 20 - 40 % a více než 40 %. V prvním intervalu se umístilo 6 zemí; mezi nimi Itálie a Polsko, které patří k zemím se silnou katolickou tradicí. Nejvíce států - včetně České republiky - se koncentrovalo do intervalu 20 - 40 %. Země s nejvyšším podílem dětí narozených mimo manželství měly i částečně geografickou návaznost, většinu těchto zemí tvořily severské země - Dánsko, Finsko, Island, Norsko, Švédsko, ale i Estonsko a Lotyšsko. Dále se k nim řadily Francie, Velká Británie, Bulharsko a Slovinsko. Nejvyššího podílu dosáhl Island (63,7 %), pro který byl charakteristický vyšší podíl dětí narozených mimo manželství již od 60. let. Pouze čtvrtou z vymezených skupin podle kombinování úhrnné plodnosti a průměrného věku matky při porodu bylo možné vymezit i z hlediska podílu dětí narozených mimo manželství a to podílem vyšším než 25 %.

Graf 22 Úhrnná plodnost a podíl dětí narozených mimo manželství z narozených celkem v evropských zemích¹ v roce 2004²

Pozn. ¹⁾ A - Rakousko, ARM - Arménie, AZ - Ázerbájdžán, BG - Bulharsko, BY - Bělorusko, CY - Kypr, CZ - Česká republika, D - Německo, DK - Dánsko, E - Španělsko, EST - Estonsko, F - Francie, FIN - Finsko, GB - Velká Británie, GR - Řecko, H - Maďarsko, HR - Chorvatsko, CH - Švýcarsko, I - Itálie, IRL - Irsko, IS - Island, L - Lucembursko, LT - Litva, LV - Lotyšsko, MD - Moldavsko, MK - Makedonie, N - Norsko, NL - Nizozemsko, P - Portugalsko, PL - Polsko, RO - Rumunsko, RUS - Rusko, S - Švédsko, SK - Slovensko, SLO - Slovinsko, UA - Ukrajina, YU - Srbsko a Černá Hora

²⁾ podíl za Estonsko, Kypr, Moldavsko, Rumunsko, Řecko, Srbsko a Černou horu, Španělsko, Velkou Británii z roku 2003

Z porovnání hodnot jednotlivých ukazatelů vyplynulo, že Česká republika patřila v roce 2004 k zemím s nejnižší úhrnnou plodností v Evropě. Nižších hodnot dosahovalo jen Bělorusko a Ukrajina. Úrovní ostatních ukazatelů (podíl dětí narozených mimo manželství, průměrný věk matky při porodu a průměrný věk matky při prvním porodu) se blížila Česká republika spíše průměrným hodnotám (počítáno za evropské země, za něž byly příslušné údaje publikovány).